

ภาพแทนผู้หญิงในวรรณกรรมในแบบเรียนลาว

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เรื่อง “คนงาม” ¹

อุมารินทร์ ตูลารักษ์²

บทคัดย่อ

บทความนี้แสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมอยู่ในฐานะตัวบททางวัฒนธรรม (Cultural Text) ที่นำเสนอภาพแทน (Representation) ผู้หญิงที่เกี่ยวข้องกับการสร้างอัตลักษณ์ผู้หญิงในสังคม ผ่านการนิยามผู้หญิงในสถานะต่างๆ บทความนี้จึงมุ่งนำเสนอภาพแทนผู้หญิงในวรรณกรรมลาวร่วมสมัยจากเรื่องคนงามในแบบเรียนลาวชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ประการที่สอง คือ เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการนำเสนอภาพแทนผู้หญิงในวรรณกรรมลาวร่วมสมัย

วรรณกรรมเรื่องคนงามได้แสดงให้เห็นภาพแทนผู้หญิงเกี่ยวเนื่องกับการเป็นผู้ทำประโยชน์เพื่อสังคมตามลักษณะของคนใหม่แบบสังคมนิยม (New Socialist Man) ในอุดมคติรัฐ แต่อีกส่วนหนึ่งยังมีภาพแทนผู้หญิงที่ขัดแย้งไม่ยินยอมทำตามนโยบายรัฐ วรรณกรรมเรื่องคนงามจึงเป็นตัวแทนอุดมการณ์อีกกระแสหนึ่งที่ขัดแย้งกับวาทกรรมกระแสหลัก ภาพแทนของผู้หญิงที่ปรากฏจึงได้รับอิทธิพลมาจากกระแสอุดมคติของพรรคที่พยายามครอบงำอุดมการณ์ (Hegemony) คนกลุ่มต่างๆ และความพยายามในการนำเสนออุดมการณ์ที่แตกต่างไว้ในตัวบทอย่างแนบเนียน

Abstract

This paper would like to present about Literary works as cultural texts that reflect the representation of women in terms of their identities in the society through definitions of women in various situations. The purpose of this paper,

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง วรรณกรรมในแบบเรียนชั้นประถมและมัธยม ของลาว ที่ได้รับทุนสนับสนุนจากศูนย์วิจัยพหุลักษณะสังคมลุ่มน้ำโขง มหาวิทยาลัยขอนแก่น

² อาจารย์ประจำกลุ่มวิชาภาษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

which employs concepts regarding representation, identities, and feminism in Khon-ngam - the short story from secondary Lao textbook, are two-fold. Firstly, it is aimed at investigating the representation of women in contemporary Lao literature after the national and democratic revolution in 1975. Secondly, it aims to examine factors affecting the representation of women in Lao literary works.

The majority of women as reflected in Khon-ngam are represented as devoted individuals for the benefits of the society following the typical characteristics of the ideal new socialist man. Some women, nevertheless, are manifested as those who oppose and object to follow the governmental policy. The representation of women in Contemporary Lao Literature from secondary Lao textbook is thus influenced by the idealism of the Socialist party intended to conceal the hegemony of other groups, as well as by the attempt to neatly present different ideals in the contents.

สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวกับความจำเป็นในการสร้างอัตลักษณ์

การนิยามความหมายในเรื่องเพศชาติพันธุ์ และรัฐชาติสามารถทำได้ในหลายลักษณะ เดิมในสังคมแบบจารีตมักปรากฏในรูปแบบการเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์และวรรณกรรม ทั้งที่เป็นวรรณกรรมชาวบ้านแบบมุขปาฐะเล่าสืบต่อกันมาและวรรณกรรมในราชสำนัก สำหรับในปัจจุบันการพยายามสร้างวาทกรรมในเรื่องเพศ เรื่องชาติพันธุ์และรัฐชาติออกมาในรูปแบบต่างๆ มากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมลาว ซึ่งมีการเปลี่ยนผ่านทางสังคมวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง ทั้งจากสังคมแบบจารีต รวมทั้งจากการเป็นประเทศอาณานิคมมาเป็นแบบสังคมนิยม จนกระทั่งปัจจุบันที่แม้ยังเป็นสังคมนิยม แต่ก็เป็นสังคมนิยมแบบใหม่ที่ต้องมีการปรับตัวให้รับกับการเปลี่ยนแปลงในโลกทั้งในเรื่องเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

หลังจากสิ้นสุดการปฏิวัติชาติประชาธิปไตยในวันที่ 2 ธันวาคม ค.ศ. 1975 ส่งผลทำให้ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวมีความเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาย และมีผลต่อระบบโครงสร้างสำคัญในสังคมทุกๆ โครงสร้างส่งผลให้มีความจำเป็นในการสร้างอุดมการณ์และจิตสำนึกร่วมกันระหว่างรัฐและประชาชนในสังคม ทั้งนี้เพราะสภาพเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองอยู่ในระยะที่ต้องฟื้นฟู เนื่องจากการหยุดชะงักกันในการพัฒนา ผิดกับความต้องการบูรณะประเทศ หลังจากที่ได้รับคามเสียหายอย่างใหญ่หลวงจากภาวะสงคราม การสร้างอุดมการณ์ร่วมของคนในชาติ และความร่วมมือกันในการพัฒนาประเทศทุกด้าน จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องกระทำอย่างเร่งด่วน

แนวทางที่รัฐใช้ในการถ่ายทอดอุดมการณ์เพื่อสร้างความร่วมมืออันดีในการพัฒนาประเทศ คือ การให้ความสำคัญกับการศึกษาและศิลปวัฒนธรรม โดย “การปฏิวัติทางด้านวัฒนธรรมแนวคิดอย่างแข็งแรง ดำเนินการปฏิรูปการศึกษา เอาการศึกษาติดพันกับชีวิต-เศรษฐกิจ-สังคม ยกย่องคุณภาพของการศึกษาให้สูงขึ้นอีก ... ขบวนการสร้างแบบแผนการดำรงชีวิตใหม่ ลบล้างยึดครองประเพณีที่ส่งผลสะท้อนไม่ดีถึงการผลิตและสุขภาพของประชาชน” (ไกสอน พมวิหาน. 1986 : 28) วิธีการทั้งหลายเหล่านี้อยู่ภายใต้อุดมการณ์สังคมนิยมที่ติดพันอยู่กับหน้าที่ในการฟื้นฟูประเทศเป็นสำคัญ โดยอุดมการณ์ส่วนหนึ่งได้รับการถ่ายทอดในรูปแบบของวรรณกรรมในแบบเรียนเพื่อทำหน้าที่กล่อมเกล่าให้เยาวชนมีคุณสมบัติสังคมนิยม คือมีแนวคิดและศรัทธาต่ออุดมการณ์ใหม่ มีความรักชาติ รักระบอบการปกครองใหม่ ตลอดจนทำประโยชน์เพื่อชาติ

กล่าวได้ว่า วรรณกรรมลาวร่วมสมัยของลาวในช่วงแรกๆ หลังสิ้นสุดการปฏิวัติชาติประชาธิปไตย การสร้างอัตลักษณ์ (Identity) ของผู้หญิงได้ดำเนินไปภายใต้กระแสความคิดและความต้องการของรัฐ ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่พัฒนามาจากวรรณกรรมปฏิวัติ ทั้งนี้เพราะมีการควบคุมในเรื่องสื่อและการสร้างวรรณกรรม นักเขียนต้องได้รับการอบรมทฤษฎีการเขียนจากรัฐ ส่งผลให้รูปแบบและแนวการเขียนของนักเขียนโดยส่วนใหญ่ออกมาในทำนองเดียวกัน คือ การเน้นเนื้อหาเกี่ยวกับการปฏิวัติ ซึ่งมีแก่นเรื่องไม่หลากหลาย เช่น แสงสว่างในการปฏิวัติ

ความรักระหว่างรบ การเสียสละชีวิตเพื่อการปฏิวัติ รวมทั้งความแตกต่างของสภาพสังคมแบบเก่าที่เลวร้ายและสังคมใหม่ที่เต็มไปด้วยความหวัง เป็นต้น

ในวรรณกรรมลาวลาวร่วมสมัยเราจะพบว่าการสร้างวาทกรรม (Discourse) ของทั้งความเป็นเพศหญิงและความเป็นรัฐชาติเป็นสิ่งเชื่อมโยงกันกัน โดยแสดงออกมาในรูปแบบของตัวละครเอกหญิงในวรรณกรรมปฏิวัติผู้มีบทบาทสำคัญในการปฏิวัติและสร้างสังคมใหม่ ที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจากการสะท้อนภาพความเป็นจริงของนักรบปฏิวัติที่เป็นหญิง บริบทของการสร้างรัฐชาติ และสถานการณ์ในประเทศที่ยังวุ่นวายสับสน มีปัญหาหลายประการต้องแก้ไข วิธีการที่สำคัญที่ทำให้เกิดความเป็นหนึ่งเดียวกันในชาติก็คือ การสร้างอัตลักษณ์ร่วม (Collective Identity) ของความเป็นลาว ทั้งในเรื่องอัตลักษณ์ชาติ อัตลักษณ์ของคนในชาติ ผ่านการนำเสนอภาพของชายหญิงในอุดมคติ กระบวนการเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของการปฏิวัติด้านแนวคิด-วัฒนธรรมเพื่อสร้างคนใหม่สังคมนิยม (New Socialist Man) ซึ่งจะต้องดำเนินการรวมไปกับการปฏิวัติด้านอื่นๆ เพื่อแก้ไขปัญหาหลายประการ เช่น การสร้างความสามัคคีปรองดองในหมู่ประชาชน ปัญหาความหวาดระแวงต่ออำนาจใหม่ ปัญหาการป้องกันประเทศจากการคุกคามภายนอก การรักษาความสงบเรียบร้อยในสังคม ปัญหาความอดอยากและขาดแคลนเครื่องอุปโภคบริโภค และปัญหาด้านสาธารณสุขและอนามัย กล่าวได้ว่าการสร้างผู้หญิงลาวในอุดมคติทางสังคมในวรรณกรรมที่ผ่านสื่อพิมพ์ต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผ่านแบบเรียน เช่น “**คนงาม**” ในแบบเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่สาม มีจุดมุ่งหมายเพื่อชี้ให้เห็นพันธะหน้าที่ทางสังคมของผู้หญิงในระบอบสังคมนิยม อันเป็นเงื่อนไขสำคัญที่เกี่ยวข้องกับมูลเหตุทางการเมืองการปกครองในช่วงหลังการปฏิวัติชาติประชาธิปไตย ค.ศ. 1975 กระทั่งปัจจุบัน

เรื่องสั้น “คนงาม” กับภาพแทน (Representation) ผู้หญิงนักปฏิวัติ และนักพัฒนา

วรรณกรรมลาวที่เขียนขึ้นหลังการปฏิวัติเรียกว่าวรรณกรรมสังคมนิยม (Socialist Realism Literature) ที่มุ่งเน้นการนำเสนอความคิดทางการเมืองการปฏิวัติ และสังคมหลังการปฏิวัติ ดังนั้นการให้ความสำคัญกับตัวละครเอก

ที่เป็นนักปฏิวัติจึงเป็นรูปแบบการเขียนที่สืบเนื่องมาจากวรรณคดีปฎิวัติในเขตของลาวอิสระซึ่งเป็นวรรณกรรมแนวรักชาติ แก่นเรื่องที่สำคัญที่สุดของวรรณกรรมปฏิวัติ คือ การทำหน้าที่ของตนเพื่ออุดมการณ์และการปลดปล่อยประเทศชาติไปสู่ระบอบที่ดีขึ้น แม้ว่าในหลายเรื่องจะกล่าวถึงความรักระหว่างหนุ่มสาว แต่ก็มีความสำคัญรองลงมาจากการเสียสละชีวิตเพื่อชาติ เมื่อสงครามสิ้นสุดทั้งสองฝ่ายอาจจะสมหวังในรักหรือไม่ก็ได้ เพราะแก่นเรื่องที่แท้จริงที่นำเสนอในตอนจบเรื่องคือ ความหวังในชัยชนะและสภาพสังคมที่ดีกว่าเดิม

เรื่องสั้น “คนงาม” เป็นวรรณกรรมสังคมนิยมเรื่องหนึ่งที่มีความโดดเด่นน่าสนใจ ผู้เขียนคือ อุทิน บุนยาว ซึ่งเป็นนักเขียนในเขตราชอาณาจักรที่ได้นำเสนอแนวทางการเขียนของตนให้สอดคล้องกับรูปแบบการเขียนแบบสังคมนิยม งานของหลายเรื่องได้รับการแปลเป็นภาษารัสเซีย ภาษาอังกฤษ ภาษาไทย และภาษาเวียดนาม ส่วนวรรณกรรมเรื่องนี้ได้รับการตีพิมพ์ถึงหลายครั้งและได้รับคัดเลือกเป็นเรื่องสั้นในแบบเรียนภาษาลาวและวรรณคดีชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

“คนงาม” ได้รับการตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อสิ้นสุดการปฏิวัติไม่นาน วรรณกรรมเรื่องนี้จึงเป็นตัวอย่างหนึ่งของการนำเสนอแก่นเรื่องและภาพแทน (Representation) ของตัวละครที่สอดคล้องกับบริบทของการสร้างรัฐชาติ ในเรื่องเริ่มต้นด้วยการกล่าวถึงช่วงเวลา ก่อน ค.ศ. 1975 ซึ่งยังไม่ได้เปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยได้นำเสนอเรื่องราวของหญิงสาวหลายคนที่มาช่วยงานวัด โดยการเป็นสาวรำวงเพื่อหาเงินเข้าวัด ตัวเอกคือ “แพงคำ” ผู้หญิงที่ไม่ได้มีหน้าที่ที่สะอาดหรือแต่งกายโดดเด่น แต่จำใจต้องขึ้นเวทีเพื่อช่วยการกุศล ผู้เขียนแสดงให้เห็นว่ารำวงผ่านไปแล้วสิบสองรอบแต่แพงคำยังไม่มีความรำวงเลยแม้แต่ครั้งเดียว การที่ไม่ได้รำวงทำให้แพงคำถูกเยาะเย้ยกลายเป็นตัวตลกบนเวที อย่างไรก็ตามในรอบที่ยี่สิบเอ็ดได้มีชายหนุ่มคนหนึ่งมาขอรำวงด้วยเป็นครั้งแรกและครั้งเดียวในทั้งยี่สิบหกรอบของรำวงคืนนั้น

ในหนึ่งอาทิตย์ต่อมาชายแปลกหน้าคนนั้นได้มาเยี่ยมนางในขณะที่นางขายขนมครกอยู่หน้าบ้าน อย่างไรก็ตามเขาไม่ได้บอกชื่อเสียงเรียงนามให้นางรู้แต่อย่างใด กระทั่งเวลาผ่านไปสองปีกว่าประมาณต้นปี ค.ศ.1977

ชายแปลกหน้าคนนั้นได้มาหานางอีกในชุดเครื่องแบบทหารของกองทัพประชาชนลาว ส่วนแพ่งคำนั้นกลายเป็นพนักงานของรัฐ ชายหนุ่มได้บอกว่าการเจอกันก่อนหน้านี้เขาเป็นนักรบปลดปล่อยจึงไม่กล้าพูดจากับนางนัก เพราะกลัวนางได้รับอันตราย ส่วนแพ่งคำก็ได้บอกว่านางเป็นหัวหน้าแม่หญิงของคุ้มในช่วงที่มีการลุกฮือขึ้นปฏิวัติ หลังจากนั้นทั้งสองคนได้พูดจากันอย่างสนิทสนม ชายหนุ่มได้กล่าวกับแพ่งคำว่านางเป็นคนงามที่เขายกย่องนับถือ

ภาพเสนอของแพ่งคำสอดคล้องกับผู้หญิงลาวที่เป็นอุดมคติในวรรณกรรมสังคมนิยมที่มีลักษณะสำคัญ คือ เป็นนักปฏิวัติที่มีความกล้าหาญ เฉลียวฉลาด และเสียสละ แม้ว่าจะมีการกล่าวถึงคุณสมบัติอื่น แต่คุณสมบัติเหล่านั้นก็มีประกอบเพื่อความดีพร้อมของผู้หญิงซึ่งสำคัญน้อยกว่าความกล้าหาญและการเสียสละชีวิต ส่วนการนำเสนอภาพของผู้หญิงนักพัฒนาเป็นการให้ความสำคัญกับตัวละครเอกหญิงที่มีอุดมการณ์ในการพัฒนาสังคมเพื่อสร้างสรรค์ประเทศชาติ ดังนั้นอาชีพของตัวละครจึงเป็นอาชีพที่มีเกียรติและมีคุณค่าต่อสังคม และเป็นอาชีพที่ช่วยเหลือคนอื่น เช่น แพทย์ ครู ข้าราชการ สมาชิกพรรคประชาชนปฏิวัติลาว และองค์กรที่ทำประโยชน์ต่อสังคม เช่น สมาคมแม่หญิง เป็นต้น ดังเช่น “แพ่งคำ” ที่ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าแม่หญิงในคุ้มช่วงที่มีการลุกฮือขึ้นปฏิวัติ ส่วนตัวเอกชายนั้นเป็นนักรบปลดปล่อยของกองทัพประชาชนปฏิวัติลาว

นอกจากการนำเสนอภาพของหญิงนักปฏิวัติแล้ว “แพ่งคำ” ยังเป็นผู้หญิงที่มีบทบาทในการพัฒนาประเทศด้วยการเป็นเจ้าหน้าที่อาสาสมัครในชุมชน จะเห็นได้ว่าอัตลักษณ์ของผู้หญิงนักพัฒนานี้เป็นพัฒนาการของตัวละครที่สืบเนื่องอุดมคติของรัฐแบบแรก คือ นักปฏิวัติ ทั้งนี้เนื่องจากเมื่อสถานการณ์หลังการปฏิวัติคลี่คลายแล้ว สิ่งที่ต้องทำต่อมาคือการบูรณะฟื้นฟูประเทศ ภารกิจในการฟื้นฟูประเทศถือเป็นเป้าหมายสำคัญยิ่งที่คนในชาติทุกเพศ ทุกชนชั้น จำเป็นที่จะต้องให้ความร่วมมือ ผู้หญิงลาวก็เป็นส่วนหนึ่งที่พรรคและรัฐให้ความสำคัญยิ่งเห็นได้จากการยกระดับของสหพันธ์แม่หญิงลาวให้มีฐานะเทียบเท่ากระทรวง ร่วมกับการกระตุ้นเตือนให้ผู้หญิงลาวตระหนักถึงความสำคัญในการพัฒนาตนเองและประเทศ ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญของสหพันธ์แม่หญิงลาว ดังคำกล่าวที่ว่า “ประเทศที่มีระดับการพัฒนาสูงซึ่งอ้างอิงโดยตัวเลขรายได้ต่อหัวต่อคนสูงนั้น

ล้วนแล้วแต่เป็นประเทศที่ผู้หญิงได้มีบทบาทมากมายในสังคม โดยแสดงออกที่ผู้หญิงที่ได้รับการศึกษาเข้าร่วมทุกการทำงานของประเทศมีอัตราส่วนสูง ตรงกันข้ามประเทศใดที่ผู้หญิงมีส่วนร่วมน้อยในกิจกรรมของสังคมประเทศเหล่านั้นมักจะพบกับอุปสรรคในการพัฒนาสร้างประเทศของตน” (สหพันธ์แม่หญิงลาว. 1999 : 6-7) ดังนั้นจุดประสงค์ของการสร้างตัวละครแบบฉบับ (Stereotype Character) นี้มีไว้เพียงสะท้อนสภาพการณ์ในสังคมเท่านั้น หากยังเป็นการกระตุ้นเตือนและส่งเสริมให้ผู้หญิงร่วมมือกันพัฒนาประเทศต่อไป

ผู้หญิงในเรื่อง “คนงาม” กับการถูกจ้องมองจากผู้ชายและอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่

นอกจากการนำเสนออัตลักษณ์ของตัวเอกหญิงที่สอดคล้องกับการปฏิบัติและการสร้างรัฐชาติแล้ว ประเด็นสำคัญของเรื่องนี้คือ การรื้อสร้าง (Deconstruct) และให้ความหมายใหม่ (Reconstruct) กับคำว่า ความงามและคนงาม ความงามแรกในเรื่องที่ได้รับการนำเสนอ คือ ความงามภายนอกหรือรูปลักษณ์ ทั้งรูปร่างหน้าตาและการแต่งกาย โดยเริ่มต้นด้วยการเปรียบเทียบแพ่งคำตัวเอกของเรื่องกับผู้หญิงที่แต่งตัวสวยงามและฐานะดีกว่าอีกหลายคน ผู้เขียนแสดงให้เห็นว่า แพ่งคำไม่ได้รับการโค้งเชิญไปร่วมเลย แม้ว่าจะเป็น การฟ้อนรอบที่ 20 แล้วก็ตาม นางจึงกลายเป็นตัวตลกให้หญิงสาวคนอื่นๆ หัวเราะเยาะเย้ย ผู้เขียนได้ให้เหตุผลว่าเป็นเช่นนั้นเพราะ “แพ่งคำไม่งามเหมือนคนอื่น แต่งตัวไม่ทันสมัย เดินรำแบบสากลก็ไม่ใช่ แพ่งคำเสียมเจียมตัว ไม่กระโดดโลดเต้น ไม่โดดเด่นในสังคม” ฐานะที่ยากจนทำให้ “ปีหนึ่งหรือสองปี จึงได้ตัดเสื้อเพียงหนึ่งตัว ดังนั้นนางจึงนุ่งแต่ชุดเก่า” (กระทรวงศึกษาธิการ สถาบันค้นคว้าวิทยาศาสตร์ การศึกษาแห่งชาติ. 1997 : 120) แตกต่างจากหญิงสาวคนอื่นๆ ที่มารำวง ทั้ง ลัดดาพอน สอนนะพา ฟ้าวิจิต ออนนะง และคนอื่นๆ ที่แต่งตัวสวยงามเพราะล้วนแต่เป็นลูกผู้มั่งมี ลูกเจ้าลูกนาย พวกนางจับจ่ายเงินไม่อั้น ตัดเสื้อและกางเกงเป็นประจำเกือบทุกเดือนราวกับว่านุ่งครั้งสองครั้งแล้วโยนทิ้งไป” (กระทรวงศึกษาธิการ สถาบันค้นคว้าวิทยาศาสตร์ การศึกษาแห่งชาติ.

อย่างไรก็ตาม รูปสมบัติของผู้หญิงหลายคนในเรื่องได้รับการนำเสนอว่าเป็นสิ่งที่เหมาะสมสำหรับการจ้องมองจากผู้ชาย อันแสดงถึงการเป็นวัตถุทางเพศของผู้หญิง ดังคำพูดโฆษณาในงานวัดที่บรรยายภาพแทนของนางสอนนะพาขณะขึ้นโชว์ตัวบนเวที ว่า

“อู๋ย ช่างงามเหลือเกิน! งามหมดทุกส่วน งามแข่งงามชา งามสะโพก หน้าอกก็พอดี้ คิ้วโค้งคอกกลม สมเป็นเจ้าของพวงมาลัยจริง ๆ เดินก็งาม ... จะลองถามน้องดูก่อนนะว่ามีแฟนแล้วหรือยัง ซิลองถามพินเบ้งก่อนว่ามีคู่ มีแฟนแล้วหรือป่ะ ... หนูน้อยหนุ่มใหญ่ที่มีเมียมีลูกแล้ว ตลอดจนพ่อหรือพี่ทั้งหลาย น้องสอนนะพาเขาใจดีใจดี มีเสน่ห์ คงไม่รังเกียจที่จะเป็นมิตรที่ดี หรือน้องที่รักยิ่งของพวกท่าน ... ท่านนายพลท่านมีศรัทธาอันแรงกล้าเหมารอบพิเศษนี้ โดยมอบเงินให้วัดจำนวน 50,000 กีบ³ ถ้าน้องสอนนะพายิ้มใส่ท่านหนึ่งนาที หรือลงไปยกกจากเหล่าป่อนท่าน รับรองว่าได้เงินแสนกีบ”

(กระทรวงศึกษาธิการ สถาบันค้นคว้าวิทยาศาสตร์ การศึกษาแห่งชาติ. 1997 : 120-121)

การบรรยายเช่นนั้นเป็นตัวอย่างของการนำเสนอความเป็นวัตถุทางเพศของผู้หญิงโดยกล่าวถึงสระของหญิงที่อยู่บนเวทีอย่างเปิดเผย ดังที่แพ่งคำคิดได้คิดว่าแม้จะถูกหัวเราะเยาะที่ไม่มีผู้ชายโค้งขอร่วง แต่ก็ดีกว่าต้องออกไปแสดงตัวบนเวทีและได้รับการบรรยายราวกับการขายสินค้าส่วนความงามประการที่สองคือ ความงามที่อยู่ภายในจิตใจอันเป็นคุณสมบัติสำคัญของหญิง ซึ่งไม่ได้หมายถึงน้ำใจดีงามแต่เป็นจิตใจที่เข้มแข็ง รักชาติ และกล้าหาญ ที่ส่งผ่านภาพแทนของแพ่งคำซึ่งเป็นหัวหน้าแม่หญิงในคุ้มในช่วงที่มีการสู้รบปลดปล่อย ตัวเอกในเรื่องนี้จึงเป็นผู้หญิงที่มีคุณสมบัติทางจิตใจโดดเด่นมากกว่ารูปสมบัติ

ตัวบทที่นำเสนอข้างต้นเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่าการปฏิบัติชาติประชาธิปไตยเป็นการต่อสู้อันมีสาเหตุประการหนึ่งที่เกี่ยวข้องเนื่องมาจากความไม่เท่าเทียมกันในสังคม ในตัวบทได้แสดงให้เห็นว่าผู้หญิงได้รับความไม่เป็นธรรมที่ซ้อนทับอยู่ถึง

³ เงิน 50,000 กีบของลาว ประมาณ 200 บาทไทย หรือ 6 ดอลลาร์สหรัฐ

สองประการ คือ การเป็นชนชั้นล่างและการเป็นผู้หญิงในสังคมแบบชายเป็นใหญ่ การนำเสนอคุณสมบัติของผู้หญิงในเรื่อง **คนงาม** จึงเป็นความพยายามในด้านทวนอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ในหลายประเด็น ทั้งในเรื่องการมองผู้หญิงเป็นวัตถุทางเพศ การมองว่าเรื่องทางการเมืองและการป้องกันประเทศเป็นเรื่องของเพศชาย รวมทั้งให้การให้ความสำคัญกับคุณสมบัติของผู้หญิงยิ่งกว่าคุณสมบัติภายใน เป็นต้น อย่างไรก็ตามข้อสังเกตประการหนึ่งคือ คุณสมบัติของตัวเอกหญิงยังคงเป็นคุณสมบัติที่สอดคล้องคลึงกับการปฏิบัติ ฯ อยู่เช่นเดิม

“คนงาม” กับการนำเสนอผู้หญิงชายขอบ (Marginal women) ที่ท้าทายอุดมการณ์กระแสหลักในสังคม

การสร้างสังคมใหม่ การสร้างสังคมนิยม หรือการนำพาประเทศไปสู่ระบบสังคมนิยมในช่วงสิ้นสุดการปฏิวัติ ฯ ถือเป็นภารกิจสำคัญที่ทุกคนในชาติต้องให้ความร่วมมือ ดังนั้นตัวบทหลายเรื่องจึงให้ความสำคัญกับการป้องกันประเทศ แสดงให้เห็นความสำคัญของการพัฒนาประเทศตามแนวทางของสังคมนิยม ตัวบทส่วนหนึ่งจึงนำเสนอประเด็นที่เชื่อมโยงผู้หญิงกับภารกิจการปฏิวัติสังคมนิยม ดังนั้น “คนงาม” ของ อุทิน บุนยาวง จึงมีใช้ผู้หญิงที่มีรูปร่างหน้าตางดงาม มีการแต่งตัวที่ทันสมัย และโดดเด่นในสังคมแต่เป็น “แพงคำ” ตัวละครเอกผู้ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าแม่หญิงในคุ้มในช่วงที่มีการปฏิวัติ ฯ อันเป็นการนำเสนออัตลักษณ์ในอุดมคติที่เป็นกระแสหลัก

อย่างไรก็ตามสิ่งสำคัญที่ปรากฏในวรรณกรรมนอกจากการนำเสนอภาพแทนของคนในระบบใหม่ตามแนวทางสังคมนิยมแล้ว ยังเป็นนำเสนอภาพแทนผู้หญิงที่เป็นฝ่ายตรงข้ามกับอุดมการณ์ของรัฐ และภาพแทนของพรรค ฯ ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในตอนท้ายเรื่องที่แสดงให้เห็นว่าผู้หญิงคนอื่นที่อยู่ในช่วงวาทที่นอกเหนือจากแพงคำนั้นล้วนแต่หนีไปต่างประเทศหรือถูกส่งไปค่ายสัมมนา ซึ่งตัวบทก็แสดงให้เห็นว่า เป็นเพราะการอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดีทำให้เป็นเช่นนั้นว่า

“บางคนก็หนีไปต่างประเทศ บางคนก็ทำอะไรไม่เป็นขึ้นเป็นอัน
อำนจการปกครองเลยส่งไปติดสร้างที่ดอนนางจำนวนหนึ่ง แต่ก็ติดไม่ยาก
หรอก เพราะที่ทำเลเลื่อก่อนนั้น เป็นเพราะสิ่งแวดล้อมและสังคมพาไป”

(กระทรวงศึกษาธิการ สถาบันค้นคว้าวิทยาศาสตร์ การศึกษาแห่งชาติ.
1997 : 123)

การกล่าวถึงการไปค้าขายสัมมนาสุดคลั่งกับสถานการณ์สำคัญ
ในสังคมที่เกิดขึ้น ผู้ที่ประพฤติตนไม่เหมาะสมมักได้รับการส่งตัวไปรับการสัมมนา
โดยไม่มีการกำหนดเวลาที่แน่นอน เพื่อเปลี่ยนแปลงความคิดให้เข้ากับระบบใหม่
ซึ่งส่งผลให้มีคนหลบหนีไปต่างประเทศเป็นจำนวนมาก ผู้หญิงที่รู้จักปรุง
แต่งตัวเองให้สวยงามในเรื่องนี้จึงได้รับการเหมารวมว่าเป็นผู้หญิงที่ถูกรัฒนธรรม
ในสังคมเก่าอมเมา โดยแสดงว่าได้รับอิทธิพลจากรัฒนธรรมภายนอก คนงาม
ในเรื่องนี้จึงมิใช่เป็นเพราะลักษณะการแต่งกายทันสมัย หรือรูปร่างหน้าตาภายนอก
เพราะเป็นสิ่งที่สนับสนุนความเป็นวัตถุนิยมและแสดงให้เห็นภาวะที่ด้อยกว่า
ของผู้หญิง

การนำเสนอภาพแทนผู้หญิงชายขอบที่ขัดแย้งกับอุดมการณ์กระแสหลัก
เป็นประเด็นสำคัญซึ่งแตกต่างจากการนำเสนอตัวเอกข้างต้น นักเขียนส่วนหนึ่ง
ได้แสดงให้เห็นความไม่ลงรอยกันระหว่างอุดมการณ์ใหม่และอุดมการณ์เก่า
ในวรรณกรรมหลายเรื่อง อันแสดงให้เห็นว่าไม่มีทางที่สังคมใดสังคมหนึ่งจะ
ปราศจากความขัดแย้งและมีความเห็นเช่นเดียวกันทั้งหมด แม้ว่าจะบอบสังคมนิยม
จะมีความเคร่งครัดและมีบทลงโทษที่รุนแรงต่อผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับนโยบายหลาย
ประการ ภาพแทนของผู้หญิงหลายคนในเรื่องจึงเป็นภาพแทนที่ถูกสร้างขึ้นให้ขัดแย้ง
กับอุดมการณ์กระแสหลัก นั่นคือ ขัดแย้งกับนโยบายรัฐในช่วงการสร้างรัฐชาติ

อย่างไรก็ตามความถูกและผิดในวรรณกรรมนี้เป็นไปตามตามขนบของ
การเขียนวรรณกรรมสังคมนิยมที่ใช้อุดมการณ์สังคมนิยมและชาตินิยม
เป็นที่ตั้ง ผู้หญิงคนอื่นๆ ที่นอกเหนือจากแพงคำจึงต่างเปรียบเสมือนผู้หญิงชาย
ขอบในบริบทของการปฏิบัติ ความคิดและการกระทำที่แตกต่างจากอุดมการณ์
หลักจึงมิได้เป็นความผิดในระดับปัจเจกบุคคล แต่ส่งผลไปถึงประเทศชาติ
ในที่สุดแล้วกระแสอุดมคติของผู้หญิงนักในบริบทของการพัฒนายังเป็น

วาทกรรมหลักที่ได้ทำให้ตัวละครหญิงหลายคนไม่สามารถต้านทานได้ กระทั่งต้องกลับใจและปรับเปลี่ยนตัวเอง หรือไม่ก็ได้รับการลงโทษ อย่างไรก็ตาม การนำเสนอความขัดแย้งระหว่างคนสองกลุ่มเหล่านี้ก็เป็นการเปิดพื้นที่ให้คนที่มีความคิดแตกต่างได้แสดงตัวตนในวรรณกรรมอีกทางหนึ่ง แม้ว่าภาพแทนที่ออกมาในวรรณกรรมจะจบลงตามชนบของวรรณกรรมสังคมนิยมก็ตาม

ผู้หญิงในเรื่องคนงาม: การครอบงำทางความคิดของรัฐและกระแสการต่อต้านของคนในสังคม

ความคิดเห็นที่ได้นำเสนอในบทความนี้เป็นเพียงข้อสังเกตไม่ใช่ตัวแทนวรรณกรรมที่อยู่ในแบบเรียนทั้งหมด อย่างไรก็ตามข้อมูลที่ได้อีกจากที่ได้ให้รายละเอียดประการ คือ เรื่องสั้น “คนงาม” เป็นส่วนหนึ่งในการสะท้อนให้เห็นลักษณะวรรณกรรมแนวสังคมนิยม (Socialist realism) ที่เน้นการนำเสนอพื้นหน้าชีวิตของคนกับสังคม ผ่านตัวละครหญิงที่มีบทบาทในการปฏิบัติและการพัฒนาที่เป็นวรรณกรรมที่มีลักษณะชาติ⁴ ลักษณะพรรค⁵ ลักษณะประชาชน⁶ อันสืบเนื่อง

⁴ วรรณคดีศิลปกรรมที่มีลักษณะชาติ หมายความว่า วรรณคดีศิลปกรรมนั้นต้องรับใช้สิทธิประโยชน์ของชาติ...สร้างแนวคิดชาติเอกราชเป็นเจ้าของตนเอง แนวคิดประเทศชาติอันหนึ่งอันเดียว จิตใจนับถือและรับใช้ประชาชนบรรดาเผ่า นับถือ ปกป้องรักษาและเสริมขยายมูลเชื้อวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ ลบล้างวัฒนธรรมแบบข้าพาส พร้อมกันนั้นวรรณคดีศิลปกรรมปฏิบัติยังต้องร่ำเรียนอย่างมีการเลือกเฟ้น และสืบทอดเอายอดแห่งวรรณคดีศิลปกรรมที่ก้าวหน้าของโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งวรรณคดีศิลปกรรมของบรรดาสังคมนิยมอายุน้อย (แปลคำ วังดาลา และคณะ. วันนั้นจะดีลาว. 1987. หน้า 344)

⁵ วรรณคดีศิลปกรรมที่มีลักษณะพรรค หมายความว่า วรรณคดีศิลปกรรมนั้นเป็นส่วนหนึ่งในการกิจกรรมของการปฏิบัติที่อยู่ภายใต้การนำพาของพรรค...รับใช้การปฏิบัติแนวทางนโยบายของพรรคต่อสู้เพื่ออุดมคติของพรรค ปฏิบัติหน้าที่การเมือง และทัศนะของพรรค (เล่มเดิม. หน้า 344)

⁶ วรรณคดีศิลปกรรมที่มีลักษณะประชาชน หมายความว่า วรรณคดีศิลปกรรมนั้นกำเนิดขึ้นมาจากชีวิตจริงของประชาชน มันแสดงให้เห็นภารกิจการต่อสู้ ผู้รอบและการใช้แรงงานเพิ่มพูนผลผลิตของประชาชน แสดงให้เห็นความมุ่งมั่นปรารถนาของประชาชน รับใช้สิทธิผลประโยชน์ของประชาชน พร้อมกันนั้นยังศึกษาแนวคิดยกระดับความรู้ของประชาชนให้วันยิ่งสูงขึ้น (เล่มเดิม. หน้า 344)

มาจากวรรณกรรมปฏิวัติลาวที่ “**รับใช้ภารกิจการปฏิวัติ รับใช้การต่อต้าน รับใช้แนวทางของพรรค ของแนวลาวยักชาติ และรับใช้ประชาชน**” (บ่อแสงคำ วงดาลา และคณะ. 1987 : 343) วรรณกรรมจึงมีบทบาทในการนำเสนอวาทกรรมของรัฐ อันถือเป็นส่วนหนึ่งของการครอบงำทางอุดมการณ์ (Hegemony) ในการสร้างประชาชนในอุดมคติ การนำเสนอภาพแทนผู้หญิงในช่วงนี้จึงเกี่ยวข้องกับอำนาจทางการเมือง (Political Power) ที่ส่งผลถึงการนำเสนอภาพแทนผู้หญิงและวาทกรรมที่รองรับอุดมการณ์ของรัฐ และตัวละครผู้หญิงที่ต่อต้านอุดมการณ์หลัก ดังนั้น ผู้หญิงที่ปรากฏในวรรณกรรมส่วนใหญ่ รวมทั้งเรื่องสั้น “คนงาม” จึงมักแบ่งแยกพฤติกรรมแบบขาวดำกันโดยชัดเจน เป็น 2 ประเภทด้วยกัน คือ ผู้หญิงที่มีลักษณะคนใหม่สังคมนิยม (New socialist man) และผู้หญิงที่ต่อต้านอุดมการณ์รัฐซึ่งถือว่าเป็นคนชายขอบ (Marginal people) อันแสดงความขัดแย้งเชิงอุดมการณ์ที่เกิดขึ้นและความพยายามของนักเขียนในการนำเสนออุดมการณ์อีกกระแสหนึ่ง การนำเสนอภาพแทนผู้หญิงในวรรณกรรมในแบบเรียนเรื่องคนงามจึงเป็นส่วนหนึ่งของการเมืองเรื่องวัฒนธรรม (Politic of Cultures) และการเมืองแบบชาตินิยม (Politic of Nationalism) ซึ่งแปรผันไปตามบริบททางสังคม ผู้สร้างตัวบทและเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์การเมือง

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ สถาบันค้นคว้าวิทยาศาสตร์การศึกษาแห่งชาติ. (1997). “คนงาม,” ใน **แบบเรียนภาษาลาวและวรรณคดี**. เวียงจันทน์: วิสาหกิจโรงพิมพ์ศึกษา. หน้า 118-124.
- ไกสอน พมวิหาน. (1986). **10 ปีบนเส้นทางก้าวขึ้นสังคมนิยม**. เวียงจันทน์ : สำนักพิมพ์จำหน่าย สปป.ลาว.
- บ่อแสงคำ วงดาลาและคณะ. (1987). **วรรณคดีลาว**. เวียงจันทน์ : กระทรวงศึกษา สถาบันค้นคว้าวิทยาศาสตร์สังคม.
- สหพันธ์แม่หญิงลาว. (1999). **แผนพัฒนาแม่หญิงลาวระยะ 1998-2003**.